

БУЛІНГ У ШКОЛІ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ АГРЕСОРА ТА ЖЕРТВИ

Скала Наталія

Потребу аналізу психологічного портрета агресора та жертви булінгу в школі, зумовлено зростанням випадків цькування серед учнів та його серйозними наслідками для психологічного здоров'я дітей. Булінг не лише завдає емоційної травми жертві, а й формує деструктивні поведінкові моделі в агресора, які можуть зберігатися у дорослому житті. Згідно із Законом, прийнятим 17 грудня 2018 року, школа має чіткі алгоритми дій у випадках булінгу. Свідок цькування може повідомити батьків, педагогів, психолога або звернутися до уповноважених органів та гарячої лінії ГО «Ла Страда – Україна». Педагог, що став свідком булінгу, зобов'язаний інформувати керівника закладу, який після розгляду звернення скликає комісію для ухвалення рішення. Якщо випадок визнано булінгом, школу зобов'язують повідомити поліцію та Службу в справах дітей. У разі незгоди постраждалого з рішенням комісії він може звернутися до Національної поліції України. Дослідження цієї проблеми допоможе глибше зрозуміти мотиви, особистісні риси та психологічні механізми, що призводять до булінгу, а також розробити ефективні методи профілактики та корекції поведінки учнів [1].

Важливість теми обумовлена необхідністю створення безпечного освітнього середовища, що сприяє емоційному благополуччю школярів та гармонійному розвитку їхніх соціальних навичок.

Метою дослідження є визначення індивідуальних особливостей учнів, які стають агресорами або жертвами булінгу, визначення психологічних факторів, що сприяють виникненню цькування, та аналіз його наслідків для емоційного стану учнів. Дослідження спрямоване на розробку ефективних методів профілактики та психологічної підтримки, що сприятимуть створенню безпечного освітнього середовища та формуванню конструктивних моделей поведінки серед школярів.

Булінг (bullying, від англ. bully – хуліган, забіяка, грубіян, насильник) визначається як пригноблення, дискримінація, цькування. *Булінг* – це соціальне явище,

характерне переважно для організованих дитячих колективів, у першу чергу, в школі. Форми шкільного булінгу: систематичні кепкування з будь-якого приводу (від національності до зовнішнього вигляду дитини), задирство, фізичні й психічні приниження, різного виду знущання, шантаж, вимагання, бойкот та ігнорування, псування особистих речей та ін. [1, с. 73].

Кібербулінг або інтернет-мобінг – це сучасна форма агресії, яка набула поширення з появою мобільних телефонів, інтернету, тобто знущання з використанням електронних засобів комунікації. Серед причин виникнення булінгу виділено такі: заздрість, помста, відчуття неприязні, прагнення відновити справедливість, боротьба за владу, потреба підпорядкування лідерів, нейтралізації суперника, самоствердження тощо аж до задоволення садистських потреб окремих осіб [1, с. 71].

Психологічний портрет агресора у шкільному булінгу обґрунтовується низкою факторів. Сильна потреба панувати й підпорядковувати собі інших учнів може бути наслідком бажання компенсувати власну невпевненість або прагнення до соціального домінування. Імпульсивність та схильність до швидкого гніву свідчать про недостатній контроль емоцій, що часто є результатом несприятливого середовища виховання або психологічних травм. Зухвалість і агресивність у ставленні до дорослих, зокрема батьків і вчителів, можуть вказувати на проблеми у сімейних стосунках або відсутність авторитетів у житті дитини. Невміння виявляти співчуття до жертв булінгу свідчить про низький рівень емпатії, що може бути пов'язано з емоційною ізоляцією або негативними моделями поведінки, засвоєними у дитинстві. Фізична перевага над іншими учнями часто стає інструментом для реалізації агресивних намірів, що підсилює відчуття влади над жертвами. Такий портрет агресора допомагає зрозуміти його мотиви та причини поведінки, що є важливим для розробки ефективних методів профілактики булінгу [1, с. 68].

Психологічний портрет жертви булінгу формується на основі кількох ключових характеристик. Полохливість, вразливість, замкненість та сором'язливість можуть бути наслідком низької соціальної активності, страху осуду або попереднього

негативного досвіду взаємодії з однолітками. Часті прояви тривожності та невпевненості в собі свідчать про нестабільну самооцінку, яка часто формується через критичне ставлення з боку оточуючих чи негативне соціальне середовище. Низька самооцінка та недостатня самоповага роблять жертву більш уразливою до булінгу, оскільки така людина може не відчувати власної значущості та не мати внутрішнього ресурсу для протистояння кривдникам. Схильність до депресії та думки про самогубство свідчать про емоційний дисбаланс, викликаний соціальною ізоляцією та почуттям безпорадності перед агресією [1, с. 74].

Відсутність близьких друзів лише поглиблює проблему, позбавляючи жертву підтримки та можливості отримати захист у соціальному середовищі. Краще спілкування з дорослими, ніж із однолітками, може вказувати на відчуття незахищеності в учнівському колективі та пошук стабільності у взаємодії з авторитетними фігурами. Фізична слабкість жертви також може бути важливим фактором, оскільки агресори часто вибирають мішень, яка не має можливості захиститися фізично. Всі ці особливості формують вразливий психологічний портрет жертви булінгу, який важливо враховувати при розробці профілактичних заходів та програм психологічної підтримки [1, с. 77].

Педагогічні заходи подолання насилля в освітньому закладі ґрунтуються на активній позиції вчителів та створенні умов для самостійного опрацювання учнями механізмів обмеження агресії. Важливим елементом профілактики є відкритість інформації про випадки насилля, що допомагає сформувати у школярів чітке розуміння меж допустимої поведінки. Інформування всіх учасників освітнього процесу про деталі інциденту сприяє зниженню рівня насилля, оскільки агресори усвідомлюють наслідки своїх дій та можливу соціальну ізоляцію. Проведення бесід та корекційної роботи з агресивними дітьми допомагає їм переосмислити свою поведінку й отримати шанс на інтеграцію в шкільне середовище [1, с. 72].

Важливу роль відіграє професійний розвиток педагогів, їх готовність до змін та

впровадження інновацій у навчальний процес, що сприяє створенню безпечної атмосфери у школі та профілактиці проявів насилля (рис. 1).

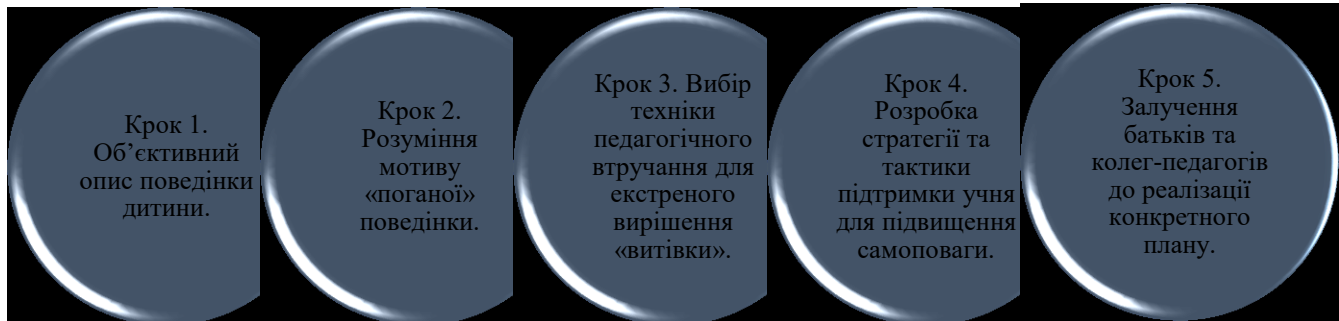


Рис. 1. Кроки взаємодії педагога з учнем

Неправильні дії дорослих, що загострюють конфлікт, включають підвищення голосу, демонстрацію влади, крики, сарказм, висміювання, фізичну силу та негативну оцінку дитини. Важливі також жорсткі вимоги, тиск, втягування сторонніх осіб у конфлікт, покарання, узагальнення та порівняння з іншими. Такі дії лише підсилюють напругу та агресію, погіршуючи ситуацію.

Таким чином, в результаті теоретичного обґрунтування булінгу в школі визначено психологічні характеристики агресора та жертви, що дозволяє краще розуміти механізми цькування та його наслідки для емоційного стану учнів. Агресор проявляє потребу в домінуванні, низький рівень емпатії та схильність до імпульсивної поведінки, тоді як жертва характеризується невпевненістю, низькою самооцінкою та соціальною ізоляцією. Аналіз цих особливостей свідчить про необхідність комплексного підходу до профілактики булінгу, включаючи формування емоційного інтелекту, розвиток соціальних навичок та забезпечення психологічної підтримки учням. Вирішення проблеми шкільного цькування сприятиме створенню безпечного освітнього середовища, де кожен учень зможе гармонійно розвиватися без страху та насильства.

Список використаних джерел

1. Візнюк І. М., Поліщук А.С. Психологічні детермінанти булінгу особистості у соціометричному вимірі. Харків: *Психологічне консультування та психотерапія*, 2021. № 14. С. 67-80.